

Juridische Guideline

“Veel succes met de galerie en vergeet niet: een goed bestuur raadpleegt de statuten zelden.” Deze wijze raad kreeg ik mee bij het afscheid van de notaris. Hij was zo vriendelijk geweest ons voor een zacht prijsje aan statuten te helpen voor de nieuw op te richten stichting. Dit na voorspraak van de advocaat in ons gezelschap, die bekend was in het juridische wereldje. En nadat duidelijk was dat we niet zo maar een galerie wilden, maar een met een ideëel doel en zonder winstoogmerk, kreeg de notaris er zelfs lol in om ons zo goed mogelijk op weg te helpen. Behalve voor het ‘passeren van de statuten’ zorgde hij voor de inschrijving bij de Kamer van Koophandel. Ik ‘beloonde’ hem met een plaats op onze mailinglijst voor de tentoonstellingen, wetende dat dezelfde personen jaarlijks om een donatie verzocht zouden worden. En ik moet zeggen, de notaris heeft ons ook in dat opzicht nimmer teleurgesteld.

‘Wij’ waren tot op dat moment een clubje vrienden rondom onze kunstkenner die ons had aangezocht om samen een galerie op te zetten. Het clubje was nu omgevormd tot bestuur van de stichting. De reden voor het instellen van een rechtspersoon was, dat we in aanmerking wilden komen voor de ‘waarderingssubsidie’ van de gemeente. Dit was in die tijd al een zeer verlichte vorm van subsidie, omdat er slechts twee voorwaarden aan waren verbonden: het moest gaan om een rechtspersoon en een minimum aantal openingsuren per week. Voor het jaarlijkse bedrag van f 5000,- werd je niet ook nog eens lastig gevallen met administratieve of financiële voorwaarden zoals jaarstukken, of een accountantsgoedkeuring (waarvan de kosten al een belangrijk deel van dat budget zou hebben opgesnoept). Deze ruimhartige opstelling van de gemeente was beslist geen gemeengoed bij andere lokale overheden. Maar de gemeenteambtenaar was hier heel luchtig over: “We worden uitgenodigd voor de openingen van exposities en zien dan heel goed wat het voorstelt, inclusief de reacties in de lokale pers. En we besparen ons de moeite om allerlei paperassen op te vragen die toch nooit worden ingekeken. Bovendien gaat het om beperkte bedragen.” Dat laatste was wel zo, maar niettemin voor ons van cruciaal belang om onze galerie draaiende te houden.

Het raadplegen van de statuten kwam sneller dan verwacht. Een persoon uit onze club was mee gaan doen omdat hij een bedrijfsruimte beschikbaar had voor de galerie, tegen een zacht prijsje uiteraard. Maar al gauw bleek dat die prijs steeds minder zacht diende te worden. Dit stuitte ons als medebestuurders tegen de borst, omdat wij onze inbreng als ‘liefdewerk - oud papier’ zagen. Bovendien was het belang van de galerie, wat je immers als bestuur dient te behartigen, tegengesteld aan het persoonlijk belang van dat bestuurslid. Dit leek ons niet zuiver en we besloten met ‘de grootst mogelijke meerderheid’ dat deze persoon dan maar uit het bestuur diende te stappen. Tot onze opluchting voorzagen de statuten zowel in de ontslaggrond (“bestuursleden dienen geen zakelijke relatie met de stichting aan te gaan”) als in de procedure die gevolgd moest worden.

1. Rechtspersonen

Ieder individu is voor de wet ‘drager van rechten en plichten’. In juridisch jargon spreek je dan over ‘natuurlijke personen’. Tegenover deze ‘natuurlijke personen’ bestaan ‘rechtspersonen’: een georganiseerd verband dat zelfstandig geldt als ‘drager van rechten en plichten’; bijvoorbeeld een Besloten Vennootschap (BV) of een Stichting.

De overeenkomst tussen ‘natuurlijke personen’ en ‘rechtspersonen’ is dat zij beide voor de wet gelden als ‘zelfstandig drager van rechten en plichten’. Maar de verschillen zijn belangrijker. Rechtspersonen kennen heel specifieke rechten en plichten, afhankelijk van de rechtsvorm. En de oprichting en ontbinding geschiedt doorgaans bij notariële akte.

Een belangrijke reden om een rechtspersoon in te stellen is juist om in het maatschappelijk en economisch verkeer deze af te schermen van natuurlijke personen. Zo kan een werknemer die namens zijn BV een

contract afsluit in beginsel niet persoonlijk aansprakelijk gesteld worden voor eventuele verliezen. Evenmin kunnen bestuurders van een stichting het stichtingsvermogen beschouwen als eigendom en een greep in de kas doen.

2. Rechtsvormen en rechtspersonen

Een rechtsvorm is iets anders dan een rechtspersoon. Een rechtsvorm is een door de wet erkende organisatievorm, maar die hoeft niet altijd te gelden als rechtspersoon.

Zo is een vennootschap onder firma (v.o.f.) een rechtsvorm die niet geldt als rechtspersoon. Een v.o.f. is namelijk geen 'zelfstandig drager van rechten en plichten'. De firmanten zijn ook persoonlijk aansprakelijk voor de economische activiteiten van de firma. Andere rechtsvormen die eveneens geen rechtspersoonlijkheid bezitten, zijn de eenmanszaak, de maatschap en de commanditaire vennootschap.

Een stichting is een rechtsvorm die wel geldt als rechtspersoon, evenals een vereniging, een coöperatie, een besloten vennootschap (BV) en een naamloze vennootschap (NV).

Geldt als belangrijkste drijfveer voor het oprichten van een rechtspersoon de afscherming voor persoonlijke aansprakelijkheid, de wetgever zag zich in de praktijk steeds meer genoodzaakt die afscherming minder absoluut te maken. Het veelvuldige misbruik met verlies- en sterfhuis-BV's die men bewust failliet liet gaan om leveranciers, belasting, sociale kassen of de werknemers met de strop achter te laten, noopte tot ingrijpen. Zo zijn bestuurders van BV's inmiddels hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor dergelijke schulden indien er sprake is van onbehoorlijk bestuur.

Ook bestuurders van stichtingen en verenigingen kunnen hoofdelijk aansprakelijk gesteld worden in gevallen van onbehoorlijk bestuur. Of er inderdaad sprake is van onbehoorlijk bestuur is in de praktijk vaak moeilijk aantoonbaar en vergt langdurige gerechtelijke procedures. In stichtingen waar veel geld omgaat (volkshuisvesting, gezondheidszorg) komt het steeds vaker voor dat bestuurders en toezichthouders worden verzekerd tegen eventuele persoonlijke aansprakelijkheid wegens het niet naar behoren uitoefenen van hun taak.

Een andere afzwakking van de rechtspersoonlijkheid tref je aan bij de vereniging. Weliswaar beschouwt de wet alle verenigingen als rechtspersoon, maar maakt ze onderscheid in:

- verenigingen met beperkte rechtsbevoegdheid
- verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid.

De eerste vorm heeft als rechtsbeperking dat ze geen onroerend goed kan bezitten en bestuurders zijn ook persoonlijk aansprakelijk.

Dit geldt niet voor de tweede vorm, maar daarvoor is nodig dat de statuten in een notariële akte zijn opgenomen.

Bij coöperaties is de uitsluiting van persoonlijke aansprakelijkheid van de leden alleen van kracht indien dit is aangegeven in de naamvoering: "U.A." (uitgesloten aansprakelijkheid).

3. Rechtsvormen gericht op winst

Iedere rechtsvorm heeft zijn eigen kenmerken wat betreft 'rechten en plichten'. Dit gaat ook op voor de belastingregels die gelden voor een rechtsvorm. Hieronder volgt per rechtsvorm een korte opsomming van de hoofdzaken.

de eenmanszaak

Ook wel de alleen opererende zelfstandig ondernemer, zoals de buurtwinkelier, of de arts of de organisatieadviseur, accountant e.d. Ze kunnen personeel in dienst hebben, doch een groeiende groep zijn de 'zelfstandigen zonder personeel' (mede in reactie op het steeds complexer wordende arbeids- en sociale zekerheidsrecht). Ze zijn persoonlijk aansprakelijk voor de ondernemersactiviteiten en de echtgeno(o)t(e) ook, indien niet getrouwd onder huwelijkse voorwaarden. De winst uit onderneming valt onder de inkomstenbelasting en de BTW-plicht is afhankelijk van de activiteiten die men ontplooit.

Volgens de nieuwe belastingwet worden free-lancers gelijk gesteld met zelfstandig ondernemers, in de zin dat er een winst- en verliesrekening moet worden opgemaakt.

In de kansenatlas zijn enkele voorbeelden (Pergola associatie, agrarische natuurvereniging Vockestaert, Compagniester Banket) waar de afzonderlijke boeren en tuinders als eenmanszaak in deelnemen.

de maatschap

Feitelijk een samenwerking van zelfstandige ondernemers, die een open karakter kan hebben (maatschap treedt op onder eigen naam) of een besloten karakter, ook wel stille maatschap (bijvoorbeeld van samenwerkende artsen). Wettelijk is er weinig geregeld voor een maatschap, veel hangt af van hoe de maten het onderling hebben geregeld in het maatschapcontract. Daarin zijn ook de onderlinge bevoegdheden geregeld. Zo kan een bevoegde maat een huurcontract afsluiten voor de maatschap, die dan alle maten voor een gelijk deel aansprakelijk maakt voor de huurpenningen. Is een dergelijke onderlinge bevoegdheid niet geregeld, dan moet elke maat het huurcontract mee ondertekenen.

Qua aansprakelijkheid en belasting geldt hetzelfde als voor zelfstandig ondernemers. Zij het dat er voor de fiscus een duidelijker scheiding tussen privé en maatschapsvermogen is. Een open maatschap kan als partij in gerechtelijke procedures optreden, de maten zijn ieder voor een gelijk deel hoofdelijk aansprakelijk voor een eventuele maatschapschuld (tenzij in het maatschapcontract anders is geregeld).

De Vrouwen Buurtmaatschap is het enige voorbeeld uit deze kansenatlas met de maatschapvorm. Het brengt tot uiting dat inkomensvorming (op termijn) doel is.

de vennootschap onder firma (v.o.f.)

Dit is te vergelijken met een open maatschap met een nog duidelijker afgescheiden vennootschapsvermogen. Schuldeisers kunnen privé schulden van firmanten daarop niet verhalen. Andersom kunnen zakelijke schuldeisers de firmanten wel privé aansprakelijk stellen voor schulden van de firma. En in tegenstelling tot de maatschap, waar de afzonderlijke maten slechts aansprakelijk zijn voor een evenredig deel van de schuld, kan een firmant voor het volle bedrag aansprakelijk gesteld worden.

Terwijl de wet voor de maatschap uitgaat van gedeelde bevoegdheid, tenzij onderling anders geregeld, wordt bij de v.o.f. verondersteld dat iedere firmant afzonderlijk volledig bevoegd is, tenzij een bevoegdheid contractueel is beperkt.

Voor de fiscus is een firmant gelijk gesteld aan de zelfstandig ondernemer.

We komen deze rechtsvorm in de kansenatlas voor onder de Pergola Associatie.

commanditaire vennootschap (c.v.)

Feitelijk een bijzondere vorm van de v.o.f. De commanditaire vennoot brengt alleen geld in waarvoor deze een aandeel in de winst ontvangt, maar bemoeit zich niet met de bedrijfsvoering. Deze vennoot is dan ook niet hoofdelijk aansprakelijk en een eventueel verlies blijft beperkt tot het ingebrachte geld.

besloten vennootschap (BV)

Een 'besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid' is een rechtspersoon met een maatschappelijk kapitaal dat in aandelen is verdeeld. De aandeelhouders zijn bekend bij de BV die daartoe een register bijhoudt, terwijl de aandelen niet vrij verhandelbaar zijn. Overdracht van aandelen dient notarieel te worden vastgelegd.

Een BV moet worden opgericht bij notariële akte. Bij oprichting moet een kapitaal van € 18.000 worden ingebracht (in geld of in natura, bijvoorbeeld bedrijfsmiddelen) en de leiding van de BV wordt gescreend op haar justitieel en financieel verleden.

De BV kent een algemene vergadering van aandeelhouders die het bestuur (directie) benoemt. Ook beslist deze vergadering over het uitgeven van aandelen en statutenwijziging. Er kan ook nog een raad van commissarissen zijn, die toezicht houdt op de directie. Benoeming van deze commissarissen is geregeld bij wet, waarvan in de statuten kan worden afgeweken. Vaak benoemen de aandeelhouders een deel van de commissarissen. De BV moet worden ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Ook de jaarcijfers moeten daar gedeponeerd worden.

Aandeelhouders kunnen nooit meer verliezen dan de waarde van hun aandeel. Bestuurders kunnen in beginsel niet persoonlijk aansprakelijk gesteld worden, tenzij sprake is van onbehoorlijk bestuur. In dat geval zijn ook commissarissen aansprakelijk.

De wet heeft verder een aantal gevallen genoemd waarin de directie persoonlijk aansprakelijk is: bijvoorbeeld voor afdracht van BTW, loonbelasting en sociale premies als niet tijdig de betalingsonmacht gemeld is.

Over de winst van de BV moet 34,5% vennootschapsbelasting worden afgedragen (over de eerste € 22.689,- is dat 29%).

BTW afdracht is afhankelijk van de soort activiteiten van de BV (bijvoorbeeld een BV van artsen is vrijgesteld).

Een bijzondere BV is de eenmans-vennootschap waarbij alle aandelen (en dus zeggenschap) feitelijk bij één natuurlijke of rechtspersoon liggen. De wet kent dan aanvullende bepalingen omtrent het vastleggen van besluiten.

Een aparte maar veel voorkomende situatie is die van de directeur-groot aandeelhouder (DGA). De DGA kan door de fiscus als zelfstandig ondernemer gezien worden, in plaats van als werknemer.

de naamloze vennootschap (NV)

Met als belangrijkste verschil met een BV dat de aandelen vrij verhandelbaar zijn en niet notarieel worden overgedragen. De omvang van een NV maakt dat er vaak meer organen zijn dan alleen aandeelhoudersvergadering, directie, raad van bestuur en raad van commissarissen. Het voert te ver om in dit verband daar nader op in te gaan.

Dat laatste geldt ook voor de onderlinge vervalting die tussen rechtsvormen, al of niet met rechtspersoonlijkheid, kan worden aangegaan. Zo kunnen vennootschappen aandeelhouder van elkaar zijn (moeder en dochter BV's) en kunnen BV's ook een maatschap vormen.

4. Rechtsvormen niet primair op winst gericht

Bovenstaande rechtsvormen beogen doorgaans het verwerven van inkomen en/of winst. Terwijl stichtingen en verenigingen dat niet als primair doel hebben. Daar gaat het vaak om maatschappelijke doelen. Verderop zullen we evenwel zien dat dit onderscheid inmiddels sterk vervaagd is.

De stichting

De stichting is een rechtspersoon met volledige rechtsbevoegdheid. Ze wordt opgericht bij notariële akte (of testament) en de statuten moeten minimaal enkele zaken regelen, waaronder het doel van de stichting en de wijze van benoeming en ontslag van bestuurders. Een stichting mag geen leden hebben (een onderscheid met de verenigingsvorm). En het doel van de stichting mag niet inhouden het doen van uitkeringen aan haar oprichters of aan bestuursleden (een onderscheid met coöperaties). Dit staat overigens het betalen aan oprichters of bestuurders van door hen gemaakte onkosten of het vergoeden van ter beschikking gestelde tijd niet in de weg.

De wet kent slechts één orgaan, namelijk het bestuur. Dat neemt niet weg dat statutair kan worden geregeld dat er meerdere organen zijn, ook een eventuele Raad van Toezicht. De bevoegdheid tot statutenwijziging moet expliciet in de statuten zijn opgenomen, zo ook het eventuele bezit van onroerend goed. De stichting moet worden ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.

Zonder een toezichthoudend orgaan bezit het bestuur alle zeggenschap. Alleen in zeer uitzonderlijke gevallen kan het openbaar ministerie en de rechtbank ingrijpen en bestuurders eventueel ontslaan.

Het bestuur heeft een collectieve verantwoordelijkheid voor het besturen van de stichting. In beginsel zijn de bestuurders niet hoofdelijk aansprakelijk. Als het bestuur zich echter schuldig maakt aan onbehoorlijk bestuur, kunnen de afzonderlijke bestuursleden daarvoor aansprakelijk gesteld worden. En als een penningmeester een lening verkrijgt op grond van foute verstrekte informatie kan hij ook persoonlijk aansprakelijk gesteld worden.

Van oudsher is de stichting een rechtsvorm ter realisering van een 'goed doel'. Inmiddels zijn stichtingen al lang niet meer beperkt tot 'goede doelen' en zijn het organisaties die werkzaam zijn op sociaal terrein (ruim

geïnterpreteerd). Een stichting kan ook een onderneming drijven en kan dan verplicht zijn tot BTW afdracht en vennootschapsbelasting. De winst wordt in beginsel dan aangewend voor het doel van de stichting. Het bestuur dient altijd te zorgen voor een deugdelijke boekhouding. Het overgrote deel van de voorbeelden in deze kansenaslas heeft de stichtingsvorm.

De vereniging

De vereniging is een rechtspersoon met leden, die niet tot doel mag hebben om winst te maken die verdeeld wordt onder de leden. Winst maken mag wel, maar die moet net als bij een stichting ten goede komen aan het doel van de vereniging. Het doel mag overigens niet strijdig zijn met de wet, of strijdig met de goede zeden, of gericht op versterking van de openbare orde.

De wetgever heeft het oprichten van een vereniging makkelijk gemaakt. Een mondelinge afspraak tussen twee of meer oprichters volstaat, of een onderlinge overeenkomst.

Tegelijk wordt misbruik voorkomen doordat langs deze weg alleen verenigingen opgericht kunnen worden met beperkte rechtsbevoegdheid. Dit houdt in dat bestuurders persoonlijk aansprakelijk zijn en de vereniging geen onroerend goed kan bezitten.

Dit laatste geldt niet voor verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid, maar die moeten worden opgericht bij notariële akte. Ook dient deze te worden ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Inschrijving bij de Kamer van Koophandel houdt ook in dat wijzigingen in de bestuurssamenstelling en in de statuten worden doorgegeven (dit geldt ook voor stichtingen).

Soms stellen subsidiegevers als voorwaarde dat de vereniging volledig rechtsbevoegd is. In dat geval kan je alsnog een zelf opgerichte vereniging bij de notaris omzetten in een met volledige rechtsbevoegdheid.

Bij het oprichten van een vereniging bij de notaris worden de statuten vastgesteld. Minimaal moet een aantal zaken hierin worden geregeld, waaronder het doel van de vereniging, de verplichtingen (zoals contributie of te vervullen taken) van de leden of de wijze waarop deze worden vastgesteld, de wijze van benoeming en ontslag van bestuursleden, en het bijeenroepen van de algemene vergadering. Vaak worden aanvullende zaken geregeld in een huishoudelijk reglement, zoals de wijze van aanvragen van het lidmaatschap, de contributiebepaling, het verzorgen van een clubblad of het beheer van een website, taakverdeling binnen het bestuur, gebruik van de verenigingsruimte e.d. In de statuten is dan geregeld welke procedure gevolgd wordt voor het vaststellen en wijzigen van het huishoudelijk reglement.

Een vereniging dient tevens een financiële administratie bij te houden. Het bestuur moet jaarlijks hierover verantwoording afleggen aan de algemene vergadering. Als de jaarcijfers niet door een accountant getoetst zijn, moet de algemene vergadering een kascommissie instellen die de boeken controleert en verslag uitbrengt aan de algemene vergadering.

De algemene vergadering is het hoogste orgaan binnen de vereniging, dit in tegenstelling tot een stichting waar het bestuur het hoogste orgaan is. Wettelijk zijn een groot aantal zaken geregeld omtrent de zeggenschap binnen een vereniging. Voor een belangrijk deel kan daarvan worden afgeweken, mits dat statutair is vastgelegd. Het wijzigen van statuten is altijd voorbehouden aan de algemene vergadering.

Hierna wordt verder ingegaan op de zeggenschap binnen een vereniging, als onderdeel van de paragraaf over coöperaties. (Een coöperatie is een bijzondere vorm van vereniging.)

Onder de voorbeelden van deze kansenaslas komen meerdere verenigingen voor, zoals de agrarische natuurvereniging Vockestaert, de verenigingen van wijkeigenaren, Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling en het Wooninitiatief Nuenen. Bij woongroepen zijn gebruikersverenigingen regelmatig aan te treffen, eventueel onder een beherende stichting. Uitzonderlijk is de Vereniging voor Samenlevingsopbouw, een met veel vrijwilligers opererende welzijnsinstelling die met de verenigingsvorm het 'voor en door de buurt'-karakter uitdraagt.

5. Een bijzondere rechtsvorm: de coöperatie

Een tussenvorm tussen ‘winststreven’ en ‘maatschappelijk doel’ tref je aan bij de coöperatie. Voorbeelden hiervan in deze kansenatlas zijn De Nieuwe Band, het Compagniest Banket of de Coöperatieve windenergievereniging Kennemerwind.

Deze rechtsvorm is in menig opzicht een ondergeschoven kindje. Als je bij een notaris komt met het verzoek een coöperatie op te richten, zal deze als eerste proberen je van dit idee af te brengen. En als je bij de Koninklijke Notariële Beroepsvereniging (KNB) informeert naar specialisten op het terrein van coöperaties, acht men alle notarissen (per definitie) bekwaam. De praktijk wijst echter anders uit. Ook op de website van de KNB is de coöperatie amper terug te vinden.

Toch is het een rechtsvorm die bij uitstek past op een combinatie van Baat & Nut. We gaan hierna daarom wat uitgebreider in op de coöperatieve rechtsvorm. (Zie ook de verwijzingen aan het slot.)

De coöperatie: vereniging én onderneming

De coöperatie is een bijzonder soort vereniging. Zij is namelijk tegelijkertijd een onderneming. Kenmerkend voor een *vereniging* is het democratische karakter ervan. Een vereniging heeft leden, die gezamenlijk de algemene ledenraad vormen. Dat is ook het hoogste beslissingsorgaan. In beginsel kan er dus geen besluit worden genomen dat niet door de meerderheid van de leden wordt gedragen.

Deze wijze van besluitvorming heeft soms als nadeel dat het de slagvaardigheid van de organisatie beperkt. Als slagvaardigheid heel belangrijk is, kiest men eerder voor een *stichting* als rechtsvorm. Dat heeft een bestuur als hoogste orgaan waarin een beperkt aantal personen zitting hebben.

De coöperatie is ook een *onderneming*. Een onderneming met als kenmerk dat die voordeel moet opleveren voor de leden. Net zoals andere ondernemingsvormen (zelfstandigen, maatschap en firma's, vennootschappen) kan ze winst maken. En over winst moet vennootschapsbelasting worden betaald, voor een coöperatie op ongeveer dezelfde wijze als vennootschappen.

Maar een coöperatie gaat doorgaans anders met ‘winst’ om. Soms wordt de winst bewust zo klein mogelijk gehouden. De leden krijgen dan een rechtstreeks voordeel omdat ze goedkoop goederen en diensten geleverd krijgen. Zij sparen dan kosten uit. Een eventuele kleine winst wordt dan als eigen werkkapitaal gereserveerd, van waaruit bijvoorbeeld nieuwe gereedschappen worden bekostigd.

Het ‘niet streven naar winstmaximalisatie’ is kenmerkend voor de coöperatie. Samen met de democratische vorm komt hierin het *ideële karakter* van de coöperatie tot uiting.

Verskillende soorten coöperaties

De coöperatie is in de wet globaal omschreven. Dat maakt dat er veel ruimte is om een coöperatie naar eigen inzicht vorm te geven. In de praktijk bestaan dus ook vele varianten. Als belangrijkste onderscheiden we:

- verbruikcoöperaties, waarbij de leden afnemers zijn van producten en/of diensten die door de gezamenlijke inkoop/organisatie voordeliger zijn; ook de coöperatieve verenigingen van eigenaren (‘woongroepen’) vallen hieronder
- werknemers productie coöperatie, werknemers zijn in dienst van de coöperatie en behouden zelf de volledige zeggenschap over hun productie
- bedrijfscoöperaties, waarbij de leden (zelfstandig) ondernemer zijn die een onderdeel van hun productie gezamenlijk door de coöperatie laten uitvoeren (gezamenlijke inkoop, of afzet c.q. veiling van hun producten); er zijn ook bedrijfscoöperaties waarvan leden ondernemer en producent zijn (bijv. coöperatieve meubelmakerij)

Een coöperatie is een rechtspersoon die moet worden opgericht bij notariële akte. De wet maakt onderscheid tussen coöperatie en onderlinge waarborgmaatschappij; een als vereniging functionerende verzekeringsmaatschappij. Ook onderscheidt de wet naar personeelsomvang en eigen vermogen zogenoemde grote coöperaties. Deze hebben verplicht een Raad van Commissarissen. De ‘onderlinge’ en de ‘grote’ coöperatie laten we hier verder buiten beschouwing.

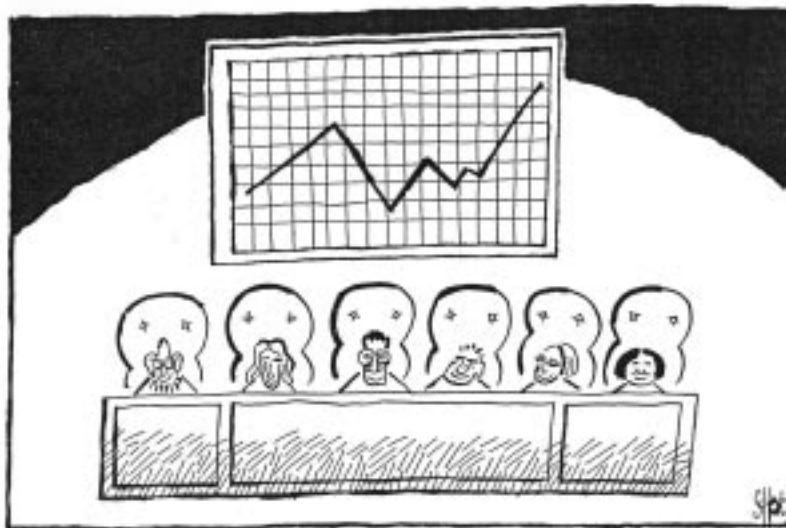
In de naam moet de aanduiding coöperatief zijn opgenomen met aan het eind de afkorting die aangeeft welke vorm van aansprakelijkheid geldt voor de leden: WA (wettelijke aansprakelijkheid, lees ‘volledige aansprakelijkheid’), UA (uitgesloten aansprakelijkheid) of BA (beperkte aansprakelijkheid). Als in de statuten de aansprakelijkheid niet nader wordt omschreven, geldt automatisch de WA-vorm.

Zeggenschap (coöperatie en vereniging)

Al eerder is aangegeven dat de coöperatie vereniging én onderneming is. De wettelijke bepalingen omtrent zeggenschap en besluitvorming van een vereniging zijn ook van toepassing op de coöperatie. Als we hierna van vereniging spreken geldt dat dus ook voor de coöperatie; als we spreken over coöperatie is het alleen op deze rechtsvorm van toepassing.

De algemene vergadering is het hoogste orgaan binnen de vereniging. Voorzover de wet en de statuten niet anders voorschrijven, beschikt deze algemene vergadering over alle bevoegdheden. Een bevoegdheid die altijd blijft voorbehouden aan de algemene vergadering is het wijzigen van de statuten.

De algemene vergadering kan ook bestaan uit afgevaardigden. Deze moeten dan door de leden zijn gekozen. Op deze wijze kan de slagvaardigheid drastisch worden vergroot. Zo kan een buurtvereniging de algemene vergadering samenstellen door afgevaardigden per straat te laten verkiezen. Of een wooncoöperatie met 300 leden kan per sector van het gebouw afgevaardigden laten kiezen en zo de algemene vergadering tot bijvoorbeeld 30 terug brengen. In dat geval kan statutair wél worden vastgelegd dat bepaalde belangrijke besluiten aan een referendum onder alle leden moeten worden onderworpen. Bijvoorbeeld als het gaat om statutenwijziging.

Iedereen Directeur

Het bestuur wordt benoemd uit

de leden van de vereniging. Dat geschiedt in beginsel door de algemene vergadering. Het bestuur mag voor minder dan de helft bestaan uit niet-leden, waarmee deskundigheid van buiten kan worden aangetrokken. Deze 'externe bestuursleden' kunnen ook stemrecht hebben in de algemene vergadering.

In de statuten kan worden bepaald dat bepaalde geledingen of andere betrokkenen een bindende voordracht mogen doen voor een bestuurszetel. Maar met een tweederde meerderheid kan de (algemene) vergadering die de benoeming verricht, zo'n benoeming weigeren.

Statutair kan aan het bestuur alle bevoegdheden van de algemene vergadering worden toegekend, behalve het wijzigen van statuten. Als bij wijze van spreken alle bevoegdheden zijn toegekend aan het bestuur, dan blijft altijd de sanctiemogelijkheid over dat het orgaan dat het bestuur heeft benoemd, meestal de algemene ledenvergadering, het bestuur schorst of ontslaat. Dat ontslag kan altijd en direct, ook als de bestuurder(s) een arbeidsrechtelijke overeenkomst hebben, bijvoorbeeld als ze tevens directeur zijn.

Bij een belangentegenstelling tussen bestuurder(s) en de vereniging, kan de algemene vergadering iemand anders aanwijzen die de vereniging vertegenwoordigt.

Voor de coöperatie stelt de wet enkele regels omtrent een Raad van Commissarissen. Voor de vereniging niet, maar de mogelijke aanwezigheid van commissarissen bij een vereniging wordt in de wet wel genoemd. De statuten kunnen dus bepalen dat er een Raad van Commissarissen wordt ingesteld. De commissarissen van de coöperatie zien toe "op beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in de rechtspersoon en de daarmee verbonden onderneming". Zij hebben de mogelijkheid bestuurders te schorsen, wat door de algemene vergadering ongedaan gemaakt kan worden. Commissarissen hebben een raadgevende stem in de algemene vergadering. Statutair kunnen taak en bevoegdheden van de commissarissen verruimd worden.

6. Keuze van rechtsvorm

De wet onderscheidt rechtsvormen primair naar:

1. streven naar winst of inkomen (maatschap, v.o.f., BV, NV)
2. werken aan een maatschappelijk doel,
 - a. zonder leden via een stichting
 - b. met leden via een vereniging (volledig rechtsbevoegd of beperkt)
3. streven naar inkomen in gezamenlijkheid / met maatschappelijk doel (coöperatie)

Gelet op de beperkte betekenis van de 1e genoemde voor Associaties van Baat & Nut laten we die verder buiten beschouwing.

Een tweede kenmerk is de verdeling van zeggenschap. Een vereniging en coöperatie legt de (uiteindelijke) zeggenschap bij de leden en is democratischer van karakter dan een stichting, waar het bestuur de uiteindelijke zeggenschap heeft. De laatste is meer slagvaardig in de besluitvorming.

Bij de vraag welke rechtsvorm te kiezen gaat het dan ook in eerste aanleg over de vraag “wat is het doel, commercieel, maatschappelijk of een mengvorm” en “hoe willen we de zeggenschap regelen”. Maar er zijn meer afwegingen van belang.

Vele varianten doen verschillen vervagen

In de statuten van vereniging, coöperatie en stichting kan je veel zaken naar eigen inzicht regelen; en dat gebeurt dan ook in de praktijk. Een stichting kan donateurs hebben, of huurders die vertegenwoordigers in een donateurs/huurders raad hebben. Deze raad kan weer bepaalde bevoegdheden ten opzichte van het bestuur hebben (advisering of goedkeuring jaarplannen) en bijvoorbeeld het recht tot voordracht van enkele bestuursleden. Andersom kan een vereniging werken met een verkozen kleine ledenraad en veel bevoegdheden van de algemene vergadering delegeren aan het bestuur. Waardoor de vereniging heel slagvaardig wordt en het verschil met een stichting vervaagt.

Zo ook vervaagt het verschil in “commercieel” karakter. Weliswaar blijft formeel staan dat stichtingen en verenigingen het verwerven van inkomen of het maken van winst niet als doel mogen hebben. Het verschil met de commerciële rechtsvormen kan niettemin danig vervagen. Zo zullen de topsalarissen van directeuren van ziekenfondsen en woningbouwcorporaties (doorgaans stichtingen) bij menig BV-directeur jaloerse blikken opwekken. Andersom leert de Triodosbank in Zeist dat ideële doelen ook gestalte kunnen krijgen binnen NV en BV-vorm.

Het is overigens deze variatie van ‘tussenvormen’ die in de praktijk zijn ontstaan, die de notarissen ook het instrument geven om een ‘aangepaste stichting’ te adviseren als men aanvankelijk komt om een coöperatie op te richten.

Vanwege deze variatie zal de fiscus in beginsel altijd kijken naar de feitelijke activiteiten en de geldstromen die in de organisatie omgaan. Zo krijgt een nieuw opgerichte stichting na enige tijd het verzoek om de jaarrekeningen op te zenden en beoordeelt de fiscus of er sprake is van feitelijke bedrijfsuitoefening; en of er sprake is van BTW-plicht, afdracht van loonbelasting en vennootschapsbelasting. Niettemin kan bij twijfelgevallen ook de fiscus zich laten overtuigen door de gekozen rechtsvorm.

Imago

Deze variatie in ‘tussenvormen’ neemt niet weg dat voor overheid en publiek het beeld dat men van een organisatie heeft toch vaak bepaald wordt door de algemene kenmerken ‘commercieel’ versus ‘maatschappelijk doel’ en ‘slagvaardig’ versus ‘democratisch’.

Zo is de kans klein dat een overheid subsidie verstrekt aan een BV als het gaat om een maatschappelijk doel.

En als de insteek van de overheid is dat ‘velen moeten meeprofiteren van de verstrekte subsidie’, dan zal een vereniging als rechtsvorm al gauw een streepje voor hebben. Het ledental is dan vaak een makkelijk handvat om het maatschappelijk draagvlak te beoordelen.

Maar als de overheid snel effect wil zien van een slagvaardige organisatie, of als politici de voorkeur geven aan het makkelijk kunnen aanspreken van kader binnen de organisatie en erop willen kunnen vertrouwen dat mondelinge afspraken worden nagekomen, zullen deze eerder sympathie tonen voor de stichtingsvorm. Op dezelfde wijze laat een coöperatie zich vooral associëren met een gezamenlijk belang of maatschappe-

lijk doel, waarvoor de leden zich persoonlijk inzetten omdat ze er zelf ook belang bij hebben. Deze persoonlijke binding maakt dat de organisatie eerder als betrouwbare partner gezien wordt. In beginsel is dit dan ook een voor de hand liggende rechtsvorm als we het hebben over “Associaties van Baat & Nut”. Hoe dan ook speelt deze beeldvorming bij de keuze van de rechtsvorm een niet te verwaarlozen rol.

Uitwijkmogelijkheden

Het is goed om je af te vragen waarvoor je precies een rechtsvorm met rechtspersoonlijkheid wilt kiezen. De lichtste vorm is die van een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid, die je als het ware ter plekke met een aantal personen kunt aannemen. Dat is een kleine moeite en er is weinig reden om er veel hoofdbreken aan te wijden, te meer omdat je de vereniging even zo makkelijk weer kunt opheffen, of bepaalde afspraken weer kunt wijzigen. Maar juist de beperkte rechtsbevoegdheid is reden om een rechtsvorm met volledige rechtspersoonlijkheid te kiezen. Dat betekent dat de formele stap naar de notaris gezet moet worden en dat heeft enkele nadelen:

- het kost geld
- het kost tijd en moeite, wat ten koste gaat van de eigenlijke activiteiten
- binnen de organisatie/groep die er tot dan toe bestaat moet een discussie gevoerd worden over de te kiezen rechtsvorm en wie dat traject gaat leiden
- er moet gesproken worden over formele doelen, organen, taken, verantwoordelijkheden en functies en wie deze zou moeten bezetten.

Niet zelden is dit een traject dat onderlinge tegenstellingen blootlegt en zonder duidelijke procedurele afspraken vooraf zich ontpopt tot een stevige splijtzwam.

Het houdt dus ook risico's in om zo'n stap te zetten. Dan is het goed om je af te vragen waarvoor je de stap naar zelfstandige rechtspersoonlijkheid wilt zetten. En of er geen alternatieven zijn, zodat je die stap kunt uit- of afstellen. We noemen enkele uitwijkmogelijkheden, afhankelijk van de aanvankelijke reden.

a. In aanmerking komen voor subsidie of steun uit fondsen

Je kan een 'bevriende' (welzijns)instelling de aanvraag laten verrichten, waarbij jouw organisatie als zelfstandig project geldt waarvoor de kosten en baten afzonderlijk worden bijgehouden. Risico is dat deze instelling eigen voorwaarden gaat stellen, waarop je niet zit te wachten. Of dat het imago van jouw organisatie te veel gekoppeld wordt aan, of geheel onder gaat in dat van de instelling. Aan te bevelen is om minimaal als vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid afspraken hierover met de instelling schriftelijk vast te leggen.

b. Personeel gaat betaald werken voor jouw organisatie

Personeel in loondienst nemen is een zware verantwoordelijkheid. Daarvoor is een stevige organisatie nodig met duidelijke afbakening van taken en bevoegdheden. Een alternatief is om medewerkers voor eigen rekening en risico te laten werken, als free-lance kracht of als zelfstandig ondernemer.

Een andere uitwijkmogelijkheid is om personeel in dienst te laten nemen door een andere instelling, die de medewerker vervolgens detacheert bij jouw organisatie. Veel grote steden kennen een werkgeversinstituut speciaal hiervoor opgericht. Of grotere welzijnsinstellingen vervullen deze functie. Afspraken hierover met woningbouwcorporaties, zorginstellingen of gemeenten zijn ook denkbaar. Kies een instelling die actief is op het terrein waarop je zelf ook actief bent. Voorts zijn er op aanvraag soms additionele arbeidsplaatsen beschikbaar die (afhankelijk van de regeling) vanuit een gemeentelijke organisatie worden gedetacheerd (de zogenoemde WIW-plaatsen, ook bekend als Melkertplaatsen en ID-banen). De voortzetting van deze regelingen staat thans (begin 2003) echter volop ter discussie.

Ook hier geldt dat je minimaal als vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid afspraken schriftelijk vastlegt met de detacherende instelling. Ga ervan uit dat zij weten wat de implicaties zijn van diverse soorten arbeidscontracten en richt je zelf vooral op welke risico's je wel en niet wilt lopen. Een derde uitwijkmogelijkheid is het inhuren van uitzendkrachten. Als dit op commerciële basis geschiedt betaal je een relatief hoog uurtarief. En je loopt het risico dat het uitzendbureau van jouw vereniging een zekerheidsstelling verlangt in de vorm van een bankgarantie. Inhuren op niet commerciële basis is soms mogelijk als er door de lokale overheid een uitzendorganisatie is opgezet die additionele arbeidsplaatsen gebruikt.

c. Beperken van financiële aansprakelijkheid

Door zorgvuldig te zijn bij afspraken waarmee veel geld is gemoeid, kan je de feitelijke aansprakelijkheid ook beperken. Wees duidelijk over wat een andere partij kan verwachten en sluit de mogelijkheid van aansprakelijk stellen zo veel mogelijk uit. Bijvoorbeeld, een bijdrage van sponsors aan activiteiten moet niet inhouden dat jullie verplicht zijn om de activiteiten ook door te laten gaan; of dat er een bepaald aantal deelnemers zal opkomen. Je kan ook kijken of er partijen of sponsors zijn die een exploitatierisico voor hun rekening willen nemen; leg dat altijd schriftelijk vast of zorg dat anderen getuige zijn van een mondelinge toezegging.

Spreading van financiële risico's is ook een beproefd middel. Spreek onderling met elkaar af tot welk bedrag je eventueel risico wilt lopen. Leg dat ook in een verslag vast.

Zorgvuldigheid kan ook zijn dat je van te voren een (bevriende) jurist raadpleegt over risico's voor aansprakelijkheid die je loopt bij voorgenomen activiteiten of acties.

Voor individuele deelnemers of bestuursleden kan een eigen rechtsbijstandverzekering een achtervang zijn. Het toetreden tot het bestuur van een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid kan overweging zijn om een rechtsbijstandsverzekering af te sluiten (voorzover niet al aanwezig). Een dergelijke verzekering beschermt je in ieder geval tegen al te makkelijk ingediende claims van aansprakelijkheid. Neem wel de moeite om te kijken naar de voorwaarden van de rechtsbijstandverzekering. Een dergelijke verzekering neemt niet weg dat als je uiteindelijk aansprakelijk blijkt, je wel de schade dient te vergoeden.

Als je ondanks betoonde zorgvuldigheid aansprakelijk wordt gesteld, kan je het de eisende partij zo onaantrekkelijk mogelijk maken. Misschien is er een tegeneis in te dienen die je onderhandelingsmarge biedt. Misschien kan jouw eigen organisatie op zo veel publieke goodwill rekenen dat zoeken van media-aandacht ten koste gaat van het imago van de eiser. Misschien kan je hetzelfde bereiken door politieke steun te verwerven. Misschien wil een advocaat op basis van no-cure no-pay jullie 'sympathieke belang' verdedigen. Of is er een belangenorganisatie die zich voor jullie wil inzetten (vakbond, consumentenbond, woonbond). Misschien ook is er een partij bereid om de schade voor jullie te betalen om daarmee het voortbestaan van jullie organisatie te verzekeren.

In situaties waarin de schuldeiser en jullie organisatie (nog) niet zo lijnrecht tegenover elkaar staan, kan je de schade wellicht ook beperken door bemiddeling in te roepen van een onafhankelijke gezaghebbende partij. Toewerken naar een genoegdoening in natura is soms ook een acceptabele uitweg voor een schadeclaim.

Een geheel andere situatie ontstaat als je als actieve groep juist niet herkenbaar bent als (formele) organisatie. Actiegroepen en internetgemeenschappen die zich inzetten voor bepaalde doelen, kunnen er belang bij hebben geen (herkenbare) organisatie te vormen. Het aansprakelijk stellen door derden wordt dan ook heel moeilijk. De eisende partij moet dan achterhalen wie de aansprakelijk te stellen persoon is, hij moet duidelijk kunnen maken dat deze bij de zaak is betrokken, welk aandeel deze persoon heeft gehad en wat dat aandeel betekent voor het totaal van de door eisende partij geleden schade. Dit zijn vaak onoverkomelijke hindernissen. Let wel, we gaan hierbij uit van civielrechtelijke conflicten en niet van schendingen van het strafrecht.

d. Formaliseren van de eigen organisatie

De behoefte om een rechtsvorm te kiezen kan ook voortkomen uit de behoefte om de eigen organisatie te formaliseren. Dat wil zeggen het vastleggen van taken en verantwoordelijkheden en de zeggenschap. Het erkend willen worden als rechtspersoon die formeel naar buiten kan treden, kan hier ook toe gerekend worden. Dat is bijvoorbeeld het geval als je als groep bezwaar wilt aantekenen tegen overheidsbeslissingen of als je een gemeenschappelijk belang wilt kunnen verdedigen tegen andere partijen.

Hiervoor volstaat het om te beginnen als vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid, dan bewandel je tevens de makkelijkste weg. Als je uitgaat van voorbeeldstatuten hoef je het wiel niet opnieuw uit te vinden en kan je je richten op de specifieke elementen die je daarin wilt wijzigen. Het wijzigen van de eigen statuten is relatief eenvoudig en je kunt de interne afspraken laten meegroeien met de eigen organisatie. Als na verloop van tijd de eigen organisatie redelijk is uitgekristalliseerd, is te overwegen de vereniging om te zetten in een met volledige rechtsbevoegdheid. Met min of meer kant-en-klare concept statuten is de verschuldigde bijdrage aan de notaris beperkt en krijg je voor een gering bedrag bescherming tegen persoonlijke aansprakelijkheid. Maar als dat in jullie organisatie niet speelt en de doelstelling strookt met de verenigingsvorm, en als er geen onroerend goed in bezit wordt genomen en evenmin de andere genoemde redenen aanwezig zijn, kan je de vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid evenzogoed handhaven.

Schema ter afweging

Hieronder volgt ter vergemakkelijking van de keuze voor rechtsvorm een vergelijkend schema tussen vereniging, coöperatie en stichting. Het is ontleend aan het boekje "De kleine coöperatie".

SELECTIESCHEMA RECHTSVORMEN

Wat in Uw situatie belangrijk is (selectiecriteria)	Stichting	vereniging	coöperatie
een klein bestuur dat alle verantwoordelijkheid draagt	+	–	–
makkelijk te realiseren gezamenlijke besluitvorming	–	+	+
sociale doelstelling uitdragen	+	o	o
activiteiten voor eigen groep / leden	–	+	+
non-profit karakter uitdragen	+	+	–
ondernemingskarakter uitdragen (of werkzaam in commerciële sector)	–	–	+
subsidies belangrijkste inkomstenbron	+	o	–
eigen bijdragen leden belangrijkste inkomstenbron (in geval van stichting 'donateurs')	o	+	o
opbrengsten uit activiteiten belangrijkste inkomstenbron	o	o	+
financiële mengvorm (ondernemer + werknemer, verhuurder + eigenaar)	–	–	+
belastingheffing zo makkelijk mogelijk voorkomen	+	+	–
leden nemen deel als zelfstandig ondernemer	–	o	+
deelname van uitkeringontvangers zo makkelijk mogelijk regelen (bij stichting is vaak erkenning als vrijwilliger nodig)	o	+	–
leden delen in de winst *)	–	–	+

+ deze rechtsvorm geniet voorkeur

o neutraal

– deze rechtsvorm is ongunstig

Gebruik: bepaal welke selectiecriteria voor u belangrijk zijn. Geef de drie rechtsvormen 1 punt voor iedere plus en trek 1 punt af voor iedere min; een neutrale waarde levert geen punt. Als een bepaald criterium heel belangrijk is, kunt u ook 2 punten (of meer) optellen of aftrekken. De rechtsvorm met de meeste punten komt in beginsel in aanmerking. Als de drie rechtsvormen bijna nul scoren, wil dat zeggen dat de gekozen criteria tegenstrijdig zijn. Dan is te overwegen om een combinatie van rechtsvormen te kiezen, waar de verschillende activiteiten in worden ondergebracht.

Het met *) gemerkte criterium is naar één kant doorslaggevend. Als er winst wordt uitgekeerd, komen stichting en vereniging niet in aanmerking. Als er geen winst wordt uitgekeerd, kunnen alle drie nog in aanmerking komen.

Informatie

Voor nadere informatie over rechtsvormen kan je kijken op de website van de Koninklijke Notariële Beroepsvereniging (KNB): <http://www.notaris.nl> (waaraan ook bovenstaande informatie voor een belangrijk deel is ontleend).

Nog bredere juridische voorlichting is te vinden op het Juridisch Startpunt onder <http://www.juridisch.com>. Dit kent ook een evenknie in het Fiscaal Startpunt onder <http://www.fiscaal.nl>

Meer informatie over de coöperatieve rechtsvorm is te vinden in "De kleine coöperatie" (Peter W. Voogt, LCO 1998), dat tevens te downloaden is van <http://www.kansenatlas.nl>

Op deze website is eveneens het vergelijkingsschema van verenigingsvormen en stichting van de KNB opgenomen, aangevuld met de coöperatieve vorm.

Voorbeeld statuten van vereniging, stichting en coöperatie zijn eveneens te vinden op de website <http://www.kansenatlas.nl> (vanaf medio 2003).